

SİYASİ TƏMSİLÇİLİKDƏ GENDER BƏRABƏRSİZLİYİ: SƏBƏBLƏR, TƏHLİL VƏ NƏTİCƏLƏR

AYAN ZEYNALLI

BDU-nun Beynəlxalq münasibətlər və iqtisadiyyat fakültəsinin “Beynəlxalq münasibətlər və diplomatiya” ixtisası üzrə II kurs magistrantı

E-mail: zeynalliaayan01@gmail.com

“Soyuq müharibə” başa çatdıqdan sonra demokratik inkişafın əsas xüsusiyyətlərindən biri siyasi həyatda qadınların fəaliyyətinin genişlənməsidir. Qadınlara mülki hüquqların verilməsi idarəçilikdə yeni standartların yaradılması və həm daxili, həm də xarici siyasətdə yeni qaydalara uyğunlaşması tələb olunurdu. Qadınların iştirakının müasir dövrdə siyasi proseslərin dinamikasına təsirini qiymətləndirmək üçün gender asimmetriyasının öyrənilməsi mühümdür. Gender ölçülərinin əsas göstəriciləri ilə tanış olduqdan sonra onu deməyə əsas olur ki, bəyan olunmuş və faktiki bərabərlik arasında ziddiyyət var.

A.Leyphart qadınları kəmiyyət mənasında deyil, “siyasi azlıq” olaraq xarakterizə edir [1, s.77]. R.Dal qeyd edir ki, “qadınların siyasi həyatdan uzaqlaşdırılması yalnız qadın olduğu” faktına görədir. [2, s.34] C.E.Tiknerin fikrinə görə qadınların təmsilçiliyi elit postlarda az sayda olur, ictimai siyasətdə isə çoxdur. Beynəlxalq münasibətlər və siyasət - kişilərin hakim olduğu arenadır. [3, s.133]. Beləliklə, istər bir dövlət, istərsə də, beynəlxalq aləmdə siyasətdə ənənəvi olaraq kişilər hökmrandır və qadınlar bu sahədə yalnız ən son yerlərdə ambisiyalarını reallaşdırma bilərlər.

Bununla belə son onilliklərdə qadınların siyasətdə təmsilçiliyində dəyişikliklər olduğunu, bəzi regionlarda qadınların hakimiyyət orqanlarında sayının artdığı görünür. Onu qeyd etmək lazımdır ki, həmin region və ölkələrdə gender məsələləri heç də aktual olmamış, qadın hüquqları uğrunda hərəkət demək olar ki, heç olmamış, qadınlar özləri də siyasi uğurlarını heç də çoxdan gözlənilən bir hadisə hesab etmirlər. Əksinə, gender məsələlərinin hər zaman qaldırıldığı regionlarda heç də gender assimetriyasının düzəldiyi müşahidə olunmur. Bəzi suallar yaranır- fərqli ölkələrdə qadınların siyasi təmsilçiliyinin dünya konfigurasiyasının dəyişməsinin səbəbi həqiqətənmi qərar qəbuluna təsir edirlər, yoxsa onlar gender asimmetriyasının azaldılması ilə cəmiyyətin demokratikləşmə səviyyəsinin yüksəldilməsi arasında korrelyasiyadan danışmaq olarmı?

Gender asimmetriyası - siyasi sahədə kişi və qadınların ictimai-siyasi mövqelərinin və status-

larının bərabərsizliyinin xarakterik xüsusiyyətidir. Aydındır ki, gender bərabərsizliyinin vəziyyəti formal institutların (ilk növbədə gender bərabərliyini təmin edən hüquqi normaların) siyasətdə gender balansının strukturuna zəif təsirini nümayiş etdirir və praktikada ənənəvi gender sisteminin qeyri-formal institusional qaydalarını müəyyən etməyə imkan verir. Başqa sözlə, dövlət və vətəndaşlar gender bərabərliyinin maksimumlarını rəsmən bəyan edən qanunlardan daha çox ənənəvi həyat tərzinə əsaslanan “yazılmamış qanunlara” (adət hüququ) qaydalarının üstünlük verirlər. Bu kontekstdə gender bərabərliyinə qeyri-rəsmi institusional məhdudiyyətlər ilk növbədə iki amillə izah edilə bilər. Birincisi, hər yerdə gender münasibətləri sisteminin formalaşdığı cəmiyyətin tarixi inkişafı. İkincisi, gender asimmetriyası indiki gender normalarının keçmişin qaydalarının təkrarlayan cəmiyyətin tarixi yaddaşı ilə müəyyən olunmasıdır.

Demək olar ki, XX yüzilliyin əvvəllərindən etibarən qadınların vətəndaş hüquq və azadlıqlarının əldə edilməsi uğrunda mübarizənin başlanmasına baxmayaraq, siyasətin gender asimmetriyası saxlanılır. E.Giddensə görə: “Müxtəlif mədəniyyətlərdə qadın və kişilərin oynadığı rollar əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə bilsə də, qadınların kişilərdən daha çox gücə malik olacağı cəmiyyət hələ kəşf edilməmişdir. Hər yerdə qadınların qarşısında duran əsas vəzifə uşaq böyütmək və ev təsərrüfatını idarə etməkdir, siyasi və hərbi fəaliyyət isə, bir qayda olaraq, kişilərin səlahiyyətində qalır” [4, s.165].

Beləliklə, gender asimmetriyasının transformasiyasında mövcud qlobal tendensiyalar hansılardır? İlk növbədə, qadınların milli parlamentlərdə təmsil olunması baxımından aparıcı ölkələrin konfigurasiyasının dəyişdirilməsini qeyd etmək lazımdır. Dünya parlamentlərinin fəaliyyətini əlaqələndirən beynəlxalq təşkilat- Parlamentlərarası İttifaqın (PİB) məlumatları əsasında 2019-cu il üçün parlamentlərdə qadınların təmsilçiliyinə görə müxtəlif regionlardan olan dövlətlərin vəziyyətinə diqqət edək: ilk yerləri Ruanda və Kuba götürür, Meksika(5), Birləşmiş

Ərəb Əmirliyi (4), İsveç (7), Fransa (21), Efiopiya (25), Çin (74), ABŞ (77), Sinqapur (81) yerləri bölüşürlər [WNP,2016]. Müqayisə üçün Parlamentlərarası İttifaqın 2023-cü il üçün təqdim etdiyi siyahıya baxaq: yenə Ruanda 61.3% birinci, Kuba 55,7%-lə ikinci yerdədir, Birləşmiş Ərəb Əmirliyi (6-cı yer, 2 pillə geriləyib), İsveç (9-cü yer, 2 pillə geriləyib), Fransa (35-ci yer, 14 pillə geriləyib), Efiopiya (26-cı yer, 2 pillə geriləyib), Çin (88-ci yer, 14 pillə geriləyib), ABŞ (70-ci yer, 7 pillə irəliləyib), Sinqapur (69-cu yer, 12 pillə irəliləyib) (Cədvəl 1). Beləliklə, rəqəmlər müxtəlif ictimai-siyasi göstəricilər, o cümlədən gender bərabərliyi baxımından fərqli fikirlər formalaşdırır. Ruand və Kuba qadınların təmsilçiliyində ilk sıraları heç demokratiyanın yüksək səviyyədə olduğu Avropa dövlətlərinə belə vermir. Qərbi Avropanın demokratik ölkələrində qadınların parlamentdə təmsilçiliyində həm İsveç, həm də Fransanın yerlərində geriləmə olduğunu görürük. Birləşmiş Ərəb Əmirliyinin iki pillə gerilədiyini görsək də, maraqlı haldır ki, həm 2019-cu ildə [5], həm də 2023-cü ildə [6] ilk onluqdadır.

Belə suallar yaranır: gender asimmetriyasının verilməmiş rəqəmləri/kəmiyyət göstəriciləri sosial uğurlara uyğun gəlirmi? Yaxud əksinə, Şimali Afrika və Latin Amerikası və Asiyada siyasi təmsilçilikdə qadınların sayının artmasının qadınların siyasi proseslərə təsirinin artması kimi qəbul etmək olarmı?. Sadalanan ölkələrin parlamentində qadınların kəmiyyət artımı müsbət ayırı-seçkilik tədbirləri hesabına baş verib. 1990-cı illərdə qeyd olunan regionlarda BMT-nin Qadınların İnkişafı Komissiyasının tövsiyələrinə uyğun olaraq qadınların təmsilçiliyinin artırılması ilə bağlı kvotalar tətbiq olunub. Deyə bilərik ki, BMT öz növbəsində, bu ölkələrdə əvvəllər mövcud olmayan, lakin indi ikinci və üçüncü modernləşmə regionu ölkələrini köhnə demokratiya ölkələrinə yaxınlaşdıran demokratik təsisatların inkişafına müsbət təsir edə bildi. Aydın ki, belə qısa müddətdə qadınların effektiv idarəetmə üçün kifayət qədər potensial toplamaq imkanı yoxdur. Bundan əlavə, kvotaların ləğvi (və dünya təcrübəsinin göstərdiyi kimi, belə prosesləri istisna etmək olmaz) bütün gender balansını poza bilər.

Cədvəl 1. (cədvəl müəllif tərəfindən hazırlanmış, ölkələrin seçimi məqalədə müqayisəli təhlil və maraq sahəsi olaraq seçilmişdir)

	Ölkələr	Parlamentdəki yerlərin sayı	Qadınların sayı	%	Pİ hesabatda 2023	Pİ hesabatında 2019
1.	Ruanda	80	49	61,3	1	1
2.	Kuba	470	262	55,7	2	2
3.	Meksika	500	250	50,00	5	5
4.	Birləşmiş Ərəb Əmirliyi	40	20	50	6	4
5.	İsveç	349	162	46,40	9	7
6.	İspaniya	350	155	44,30	17	6
7.	Namibiya	104	46	44,20	18	10
8.	Danimarka	179	78	43,60	19	24
9.	Argentina	257	111	43,20	20	20
10.	Mozambik	250	108	43,20	21	17
11.	Efiopiya	472	195	41,30	26	25
12.	Peru	129	50	38,80	30	51
13.	Burundi	123	47	38,20	34	32
14.	Fransa	577	218	37,80	35	21
15.	Özbəkistan	140	47	33,60	51	130
16.	Nepal	272	90	33,10	54	38
17.	Vyetnam	499	151	30,03	64	64
18.	Sinqapur	103	30	29,10	69	81
19.	Amerika Birləşmiş Ştatları	435	126	29,00	70	77
20.	Çin	2977	790	26,5	88	74
21.	Azərbaycan	118	22	18,6	126	119
22.	Rusiya Federasiyası	450	74	16,4	140	133

Göstəricilər milli parlamentlər tərəfindən verilmiş məlumatlar əsasında Parlamentlərarası İttifaq tərəfindən hazırlanmış cədvəldən götürülmüşdür. Mənbə: <https://data.ipu.org/women-ranking?month=12&year=2023>

BMT-nin İnkişaf Proqramı tərəfindən dərc edilən Gender Bərabərsizliyi İndeksinin (GGG) rəqəmlərinə diqqət edək. Bu sıralama üç əsas sahədə gender bərabərsizliyinə baxır: 1) reproduktiv sağlamlıq; 2) səlahiyyətləndirmə; 3) iqtisadi fəaliyyət. Xüsusi kateqoriyalar da fərqləndirilir: 1) ana ölümü nisbəti; 2) yeniyetmələrin doğum səviyyəsi; 3) milli parlamentdəki yerlər; 4) ən azı orta təhsilli əhəlinin faizi (qadınların və kişilərin nisbəti); 5) işçi qüvvəsinin faizi (qadınların və kişilərin payı) (GGG).

2023-cü il Gender Bərabərsizliyi İndeksinə əsasən, insan inkişafı və gender bərabərliyi çox yüksək səviyyədə olan ölkələr – İspaniya, Norveç, Finlandiya, Avstraliya, Yeni Zelandiya İsveç, Almaniya ilə yanaşı Nikaraquna (7 yer), Namibiya (8 yer), Latviya (8 yer) və Belçika (9 yer) yer alır. Azərbaycan 149 ölkə sırasında 97, Türkiyə 129-cu yerdədir. Ruanda 12-ci yerdədir və insan inkişafı və gender bərabərliyi yüksək səviyyədə olan ölkələr sırasındadır[8].

Siyasətdə gender asimmetriyalarının bərabərləşdirilməsini təmin edən daha bir aspekt, yəni qadın

dövlət və hökumət başçıları da qeyd etmək mütləqdir. Beləliklə, 2023-cü ildə dünyanın ən nüfuzlu qadınlarının ilk onluğuna Forbes-ə görə Avropa Komissiyasının prezidenti Ursula Von der Leyen (1-ci yer), Avropa Mərkəzi Bankının prezidenti Cristine Lagarde (2-ci yer), ABŞ-ın Vitse prezidenti Kamala Harris (3-cü yer), İtaliyanın Baş naziri Georgia Meloni (4-cü yer) daxil edilib [9]. Demək, siyasətdə olan qadınlar həm də dünyanın ən nüfuzlu qadınları sırasına da daxil ola bilirlər.

Nəticə olaraq onu qeyd edə bilərik ki, hazırda siyasətdə gender bərabərliyi sahəsində liderlər əvvəllər gender yönümlü olmayan dövlətlərdir. Bununla belə, siyasətdə gender asimmetriyasının qlobal konfiqurasiyasında dəyişikliklərin kəmiyyət göstəricilərini onların regionlarında siyasi proseslərə qadınların təsir dərəcəsinin artması və onlarda demokratikləşmənin artması ilə birmənalı şəkildə əlaqələndirmək mümkün deyil. Bu ölkələrdə qadınların formal qaydaların köməyi ilə inteqrasiya olunduğu siyasi institutlar hələ də öz işlərində təcrübə toplayırlar və yeni siyasi yüksəliş təkcə gender komponenti ilə deyil, inkişaf strategiyası ilə müəyyən ediləcək. Siyasətə gender bərabərliyi demokratik üstünlükləri hələ də ən zəngin siyasi təcrübəyə malik ölkələrdə əldə oluna bilib. Bir daha bunu vurğulayırıq ki, zehni anlayışa deyil, formal olanlara əsaslanan gender bərabərliyi nailiyyətlərinin bir gecədə itirilmək təhlükəsi yüksəkdir.

Bir tərəfdən siyasətdə qadınların sayını istənilən yolla artırmaq qadınları bu sahədə öz fəaliyyət strategiyaları axtarmağa, digər tərəfdən isə ənənəvi gender normalarının tarixi yaddaşını transformasiya etməyə məcbur edir. Lakin bu gün dünya siyasətində gender asimmetriyasının aradan qaldırılması problemi həll olunmaqdan uzaqdır və növbəti onilliklərin məsələsi olaraq qalır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Lijpart A., *Constitutional alternatives for new democracies. Political Studies*. Pp/72-84 <https://muse.jhu.edu/article/225619/pdf>
2. Robert A.Dahl. *On Democracy/ Yale University Press*. 2000, 217p.
3. Тикнер Дж.Энн, *Полывянный Д.И. (ред.), Мировая политика с гендерных позиций. Проблемы и подходы эпохи, наступившей после «холодной войны». Культурная революция. М.: 2006, - 336с.*
4. Гидденс Э. *Социология. Москва: Эдиториал*

– YPCC- 704c. ICBN 5-901006-82-8

5. *Global Gender Gap Index Results in 2023*. Retrieved from: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2023/the-global-gender-gap-index-results-in-2023/>

6. *Women in National Parliaments*. (2019). Retrieved from: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>

7. *Women in National Parliaments*. (2023). Retrieved from: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>

8. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf

9. <https://www.forbes.com/pictures/656e27e47ca2ad2038330ec6/10-melinda-french-gates-c/?sh=1bffa4916a55>

Ayan Zeynallı

SİYASİ TƏMSİLÇİLİKDƏ GENDER BƏRABƏRSİZLİYİ: SƏBƏBLƏR, TƏHLİL VƏ NƏTİCƏLƏR

XÜLASƏ

Müasir dövrdə gender bərabərliyinin təmin olunması problemləri müxtəlif elm sahələrinin, eləcə də siyasi elmlərin diqqət mərkəzindədir. Araşdırmalar göstərir ki, tədqiqatçıların əksəriyyəti, gender bərabərsizliyi dedikdə, məhz qadınların hüquqlarının məhdudlaşdırılması kimi qəbul edir və bunun aradan qaldırılması üçün həlli lazım olan məsələləri təhlil edirlər. İlk növbədə, “gender asimmetriyası” anlayışının müxtəlif mənalarının metodoloji əhəmiyyəti müəyyən edilir: siyasi qərar qəbulu sahəsində kişi və qadınların qeyri-bərabərliyi kimi asimmetriya; qadın və kişilərin siyasi fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin qeyri-bərabərliyi kimi asimmetriya; qadın və kişilərin siyasətdə irəliləməsi üçün institusial imkanların fərqi kimi asimmetriya. Dünya ölkələrinin bəzilərinə parlamentlərdə qadınların sayının artması heç də qadınların siyasi proseslərdə təsirinin artması və demokratikləşmə demək deyil. Eyni zamanda göstərilir ki, (dünya reytinglərinin nəticələrinə əsasən— IPU, GGG, GII) siyasətdə gender asimmetriyasının kəmiyyət göstəriciləri ölkənin siyasi qiymətinə təsir etsə də, bu, həmişə obyektiv olmur. Məqalədə, qeyd olunan məsələlərə bir daha aydınlıq gətirilir və statistik məlumatlarla fikirlər əsaslandırılır.

Açar sözlər: siyasətin gender asimmetriyası, dünya ölkələrində parlamentlərdə qadınların siyasi təmsilçiliyi, ənənəvi gender normaları.

Аян Зейналлы
*Факультет Международные Отношения
 и Экономика БГУ, специальность
 «Международные Отношения и
 Дипломатия», магистрант 2 курса*

**ГЕНДЕРНОЕ НЕРАВЕНСТВО
 В ПОЛИТИЧЕСКОМ
 ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВЕ: ПРИЧИНЫ,
 АНАЛИЗ И ПОСЛЕДСТВИЯ**

РЕЗЮМЕ

Современные проблемы обеспечения гендерного равенства находятся в центре различных областей науки, в том числе и политологии. Результаты научных работ показывают, что большинство исследователей рассматривают гендерное неравенство как ограничение прав женщин и анализируют вопросы, необходимые для его устранения. Прежде всего, определяется методологическая значимость различных значений понятия «гендерная асимметрия»: асимметрия как неравенство мужчин и женщин в сфере принятия политических решений; асимметрия как неравномерность оценок политической активности женщин и мужчин; асимметрия как разница в институциональных возможностях для продвижения женщин и мужчин в политике. Увеличение числа женщин в парламентах некоторых стран мира совсем не означает что увеличивает влияние женщин в политических процессах и демократизации. При этом показано, что хотя количественные показатели гендерной асимметрии в политике (по результатам мировых рейтингов IPU, GGG, GII) влияют на политическую ценность страны, это не всегда объективно. В статье, еще раз уточняются упомянутые вопросы и обосновываются мнения статистическими данными.

Ключевые слова: *гендерная асимметрия политики, политическое представительство женщин в парламентах стран мира, традиционные гендерные нормы.*

Ayan Zeynalli
*BSU Faculty of International Relations
 and Economics, specialization in International
 Relations and Diplomacy,
 2nd year master's student*

**GENDER INEQUALITY IN POLITICAL
 REPRESENTATION: CAUSES, ANALYSIS
 AND CONSEQUENCES**

SUMMARY

In modern times, the problems of ensuring gender equality are in the focus of various scientific fields, as well as political sciences. Studies show that the majority of researchers accept gender inequality as a limitation of women's rights and analyze the issues that need to be solved to eliminate it. First of all, the methodological importance of different meanings of the concept of "gender asymmetry" is determined: asymmetry as inequality of men and women in the field of political decision-making; asymmetry as the inequality of evaluation of political activity of women and men; asymmetry as the difference in institutional opportunities for women and men to advance in politics. In some countries of the world, the increase in the number of women in the parliaments does not necessarily mean an increase in the influence of women in political processes and democratization. At the same time, it is shown that although the quantitative indicators of gender asymmetry in politics (according to the results of world ratings—IPU, GGG, GII) affect the political evaluation of the country, this is not always objective. In the article, the mentioned issues are clarified once again and opinions are substantiated with statistical data.

Key words: *gender asymmetry of politics, political representation of women in parliaments in countries around the world, traditional gender norms.*